

Muz., 2016(57): 99-102
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 05.2016
data akceptacji – 06.2016
DOI: 10.5604/04641086.1208135

NOWY TOM Z SERII ZBIORY MUZEUM NARODOWEGO W GDAŃSKU. KOLEKCJA JACOBA KABRUNA

A NEW VOLUME IN THE SERIES *COLLECTIONS OF THE NATIONAL MUSEUM IN GDAŃSK. THE JACOB KABRUN COLLECTION*

Wanda M. Rudzińska

Warszawa

Kalina Zabuska, *Ryciny szkoły niemieckiej od końca XV do początku XIX wieku. Część 2. Ryciny Daniela Chodowieckiego, Muzeum Narodowe w Gdańsku 2015, ss. 356, il.*

Abstract: The article reviews the catalogue of prints by Daniel Chodowiecki (1726–1801) from the collection of Jacob Kabrun (1759–1814), a merchant, diplomat and bibliophile from Gdańsk, which he offered as a bequest to his home town. This comprehensive and richly illustrated publication by Kalina Zabuska is the second part of a catalogue comprising prints by the German school from the end of the 15th century to the beginning of the 19th century, from this collection which survived in the collections of the National Museum in Gdańsk. The volume presents 858 verified works by Chodowiecki which have been meticulously analysed with regard to the latest state of research. The author presents the artist's achievement through his personal life, and brings us closer to the historical period of his activity. Chodowiecki was born in Gdańsk and worked in Berlin. He was also an outstanding watercolour painter, a popular illustrator and the author of 2000 prints. The works from Kabrun's collection reveal

a representative selection of the artist's achievement and draw special attention to the variety of subjects of his illustrations which accompanied scientific works, editions of novels, as well as diverse periodical and occasional publications. The catalogue entries include extensive comments which refer to the literary plotlines or historical events which are being illustrated, which makes it easier to understand Chodowiecki's prints for the contemporary viewer. The author presents Jacob Kabrun and emphasises his merits as the creator of the artistically valuable collection of European-school prints which formed the nucleus of the collections in Gdańsk.

Moreover, the review points out that the collections of prints in Polish museums and libraries have to a large extent been created thanks to such donations, and that they house exquisite representative sets of prints by the most eminent artists of European prints in all periods. They deserve to be popularised further by the organisation of temporary exhibitions.

Keywords: Daniel Mikołaj Chodowiecki (1726–1801), prints, Jacob Kabrun (1759–1814), collection, donations, collection's catalogue, National Museum in Gdańsk.

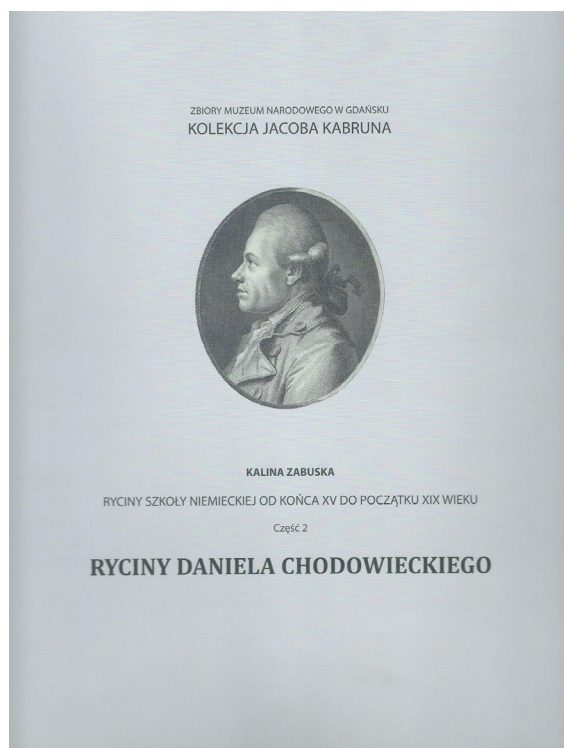
Artystyczne zbiory zgromadzone przez gdańskiego kupca, dyplomata i bibliofila Jacoba Kabruna na przełomie XVIII i XIX w., przekazane testamentem rodzinnemu miastu, stały się załącznikiem założonego w 1872 r. Muzeum Miejskiego, dzisiejszego Muzeum Narodowego w Gdańsku. Ryciny szkół europejskich z tej kolekcji, mimo dotkliwych strat poniesionych w latach II wojny światowej (trzy czwarte pierwotnego zasobu), nadal stanowią ważną i wartościową część zbiorów Pracowni Grafiki Dawnej tegoż muzeum¹.

Zachowane obiekty są systematycznie opracowywane naukowo. Wydany w końcu 2015 r. tom *Ryciny Daniela Chodowieckiego* autorstwa Kaliny Zabuskiej, zasłużonej badaczki kolekcji Kabruna, jest drugą częścią katalogu obejmującego ryciny szkoły niemieckiej od końca XV do początków XIX wieku². Na poświęcenie pracom Chodowieckiego odrębnego woluminu wpłynęła zarówno znaczna liczba jego rycin w kolekcji, ich ranga artystyczna, jak i gdańskie korzenie artysty oraz szczególna estyma, jaką darzył jego twórczość kolekcjoner wyznaczając jej w swoim zbiorze miejsce wyjątkowe. Pierwotnie kolekcja liczyła 915 prac graficznych Chodowieckiego. Straty wojenne objęły ok. 6% jego rycin z tego zespołu. Omawiany katalog prezentuje 858 zachowanych i zweryfikowanych rycin artysty oraz 13 kopii (uznawanych wcześniej za jego oryginalne dzieła).

Zasadnicza część katalogowa poprzedzona została *Wprowadzeniem* oraz artykułem *Daniel Mikołaj Chodowiecki – czołowy ilustrator niemieckiego oświecenia. We wprowadzeniu* Autorka przedstawia założenia publikacji oraz przybliża czytelnikowi zawartość tomu. Omawia także zasady opracowania rycin Chodowieckiego w kontekście podstawowych katalogów *oeuvre* i zbiorów.

Pierwsza część artykułu *Daniel Mikołaj Chodowiecki – czołowy ilustrator niemieckiego oświecenia* poświęcona jest życiu, urodzonego w Gdańsku, syna kupca zbożowego wywodzącego się z dysydenckiej szlachty wielkopolskiej, Gottfrieda Chodowieckiego i francusko-szwajcarskiej hugenotki Marii Henrietty Ayrer. Autorka podkreśla, iż korzenie rodzinne i życie osobiste były czynnikami wyraźnie kształtującymi osobowość przyszłego artysty. Poznajemy środowisko, w którym się wychowywał, pierwsze zawodowe wybory i konsekwentną, niezwykle pracowitą drogę artystyczną prowadzącą do wybitnej pozycji tego gdańszczanina w Berlinie – twórcy 2000 rycin, poważanego i popularnego ilustratora literatury pięknej i naukowej epoki oświecenia oraz dyrektora berlińskiej Königlich Akademie der Künste. Autorka omawia ważniejsze dokonania ilustratorskie Chodowieckiego, wprowadza także czytelnika w atmosferę pracowni artysty – poznajemy organizację i metody pracy nad zamówieniami, techniczne aspekty warsztatu akwaforzysty, a także różnorodne źródła inspiracji, w tym odniesienia do twórczości grafików poprzedniego stulecia.

Kolejna część tekstu przypomina sylwetkę kolekcjonera Jacoba Kabruna i *oeuvre gravé* Daniela Chodowieckiego. Poznajemy gdańskiego kupca, bibliofila i kolekcjonera aktywnie zaangażowanego w sprawy miasta, wspierającego finansowo ważne inicjatywy społeczne i kulturalne, w tym budowę teatru. Autorka charakteryzując profil kolekcjonera podkreśla jego wyjątkowe zainteresowanie grafiką, które nie było powszechne wśród ówczesnych gdańskich kolekcjonerów dzieł sztuki, a także podziw dla Chodowieckiego i dążenie do zgromadzenia jak największej liczby prac artysty, które dałyby reprezentatywny obraz jego twórczości.

Ostatnia część artykułu poświęcona jest omówieniu kształtowania się zbioru rycin Daniela Chodowieckiego w kolekcji Kabruna oraz w swoistej kolekcji Kabrun bis tworzonej przez gdańskich muzealników. Autorka przedstawia także bliżej sposób opracowania, montowania i znakowania rycin w kolekcji. Warto odnotować, że w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku znajduje się łącznie ok. 1500 rycin, 128 rysunków, a także 2 obrazy olejne Chodowieckiego.

Katalog zawiera 858 haseł podzielonych na dwie główne grupy obejmujące ryciny luźne (kat. 1–38) oraz ryciny ilustracyjne (kat. 39–858). W obu grupach zastosowany został układ chronologiczny. W grupie rycin luźnych wyróżniono portrety indywidualne i zbiorowe (kat. 1–7), studia postaci, sceny rodzajowe, obyczajowe, pejzaż (kat. 8–27), sceny historyczne, alegoryczne, satyryczne (kat. 28–38). Grupę rycin ilustracyjnych podzielono na dzieła naukowe (kat. 39–87), literaturę piękną, zbiory kazań, modlitewniki (kat. 88–296), wydawnictwa periodyczne: kalendarze, roczniki, almanachy, czasopisma (kat. 297–839), druki okolicznościowe (kat. 840–856) oraz ekslibrisy (kat. 857–858). Ryciny uważane wcześniej za prace Chodowieckiego, a będące kopiami jego kompozycji, przedstawione zostały osobno w grupie kopii (kat. K. 1–13).

Wzorcowo opracowane hasła katalogowe zawierają rozbudowane glosy, w których Autorka zamieściła wiele cennych informacji dotyczących przedstawień. Zarówno rozszyfrowanie tożsamości przedstawionych w studiach czy scenach rodzajowych postaci, prezentowanie mniej znanych wątków literackich czy wreszcie komentarze dotyczące historycznych wydarzeń – wszystko to wprowadza czytelnika w klimat epoki, w której tworzył Chodowiecki i ułatwia odbiór jego rycin, a także pomaga niejednokrotnie właściwie ocenić artystyczny zamysł czy finał kompozycji.

Katalog uzupełniony jest aneksem, który zawiera wykaz utraconych rycin Chodowieckiego z kolekcji z konkordancją,

a także przydatne zestawienia odnoszące się do katalogu, takie jak wykaz wydawnictw książkowych, periodycznych i okolicznościowych z ilustracjami artysty, indeks autorów zilustrowanych dzieł oraz indeks osób przedstawionych na rycinach. W aneksie zaprezentowano także niektóre z utraconych dzieł na przykładzie innych odbitek ze zbiorów Muzeum Narodowego w Gdańsku (kat. A.1–15). Publikację zamyka wykaz literatury oraz konkordancja z podstawowymi katalogami rycin Chodowieckiego.

W wykazie literatury uwzględnione zostały różnorodnie publikacje wykorzystane w opracowaniu. Znajdują się wśród nich m.in. materiały źródłowe, obce i polskie katalogi rycin Chodowieckiego, monografie i artykuły dotyczące bezpośrednio życia i twórczości artysty, wydawnictwa z zakresu historii, kultury i literatury XVIII w., a także publikacje odnoszące się do artystycznych inspiracji gdańszczyźnianina, takie jak katalogi prac grafików XVII w. oraz literatura piękna ukazująca atmosferę owego stulecia w Holandii.

Z uwagi na to, iż omawiany katalog adresowany jest przede wszystkim do rodzimego czytelnika, warto może uzupełnić ten zestaw o kilka publikacji dotyczących Chodowieckiego wydanych w ostatnich latach w języku polskim, m.in. o biogram artysty w *Słowniku artystów polskich*, tłumaczenie jego dziennika z podróży do Gdańska w 1773 r., czy wydawnictwo prezentujące jego prace w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach³.

Przygotowanie każdego tak obszernego, wielowątkowego katalogu rycin, w tym niezbędnych zestawień i konkordancji wymaga wieloletniej, drobiazgowej, rozłożonej na etapy pracy, uwzględniającej specyfikę opracowania dzieł graficznych. W ostatnim, najbardziej technicznym jej etapie polegającym m.in. na scalaniu ogromnego materiału, najłatwiej może dojść do pojawienia się niewielkich, mechanicznych usterek. Przytrafiły się one i w katalogu rycin Chodowieckiego. Są zasadniczo dwojakiego rodzaju. Pierwszy dotyczy występującej od pewnego momentu niezgodności faktycznych numerów haseł w katalogu z ich zapisami w konkordancji. Pozycja katalogu 376 występuje w konkordancji jako 375b, co powoduje cofnięcie o jeden numer kolejnych zapisów w konkordancji (np. katalog 509 – konkordancja 508). Dodatkowe przesunięcie następuje od pozycji katalogowej 855 (w konkordancji 853b). Zapis numerów katalogowych zastosowany w konkordancji występuje także w tekście artykułu *Daniel Mikołaj Chodowiecki – czelowny ilustrator niemieckiego oświecenia*. Tam również (s. 18, przypis 40) znalazło się omyłkowe odwołanie do pozycji katalogowej 858 w przypadku ryciny *Satyra na nielegalne przedruki* (kat. 847).

Druga grupa drobnych usterek dotyczy zapisów w wykazie literatury, w którym brakuje kilku pozycji bibliograficznych wykorzystanych w artykule oraz w katalogu i cytowanych jako: Michalak 2002, Michalak 2002a, Wolter 1947, Schmidt 2002, Allgemeiner Porträt-Katalog 1931, t. 1 (do 1933, t. 5). Ponadto, w przypadku zapisu pozycji Börsch-Supan 2002 nastąpiło połączenie opisów bibliograficznych dwóch artykułów wymienionego autora⁴.

Zapewne także do kategorii redakcyjnych niedopatrzeń

zaliczyć należy pozostawienie niefortunnego pod względem terminologicznym sformułowania „kolekcja grafik i rycin” w nocie biograficznej Autorki, zamieszczonej przez Wydawcę na czwartej stronie okładki.

Zwraca uwagę strona edytorska katalogu rycin Chodowieckiego. Tom prezentuje się pod tym względem okazale, acz niekonwencjonalnie. Wydawca zdecydował się na nietypowy format woluminu (30x26,5 cm), podporządkowany wyraźnie ilustracjom. Reprodukcje wykonane zostały z wielką starannością, wręcz pieczołowitością i wydrukowane na kredowym papierze. Pozwala to dostrzec wyraźnie najdrobniejsze szczegóły nawet w przypadku bardzo małych kompozycji czy fragmentów przedstawień, co wynagradza w znacznej mierze niedogodności związane z nieporęcznym nieco formatem książki i brakiem twardej oprawy.

Z różnych względów katalogi zbiorów graficznych nie pojawiają się na naszym rynku wydawniczym zbyt często. Opublikowanie kolejnego, obszernego tomu katalogu kolekcji Kabruna w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku należy powitać z radością i satysfakcją. Jest to nie tylko pełne opracowanie szczególnego zespołu rycin Chodowieckiego w dostępnym dzisiaj zakresie⁵, ale także przypomnienie i podkreślenie znaczenia kolekcjonerskich pasji. Kolekcjonerzy odegrali w XIX i XX w. szczególną rolę w tworzeniu zbiorów graficznych polskich muzeów i bibliotek, mogących się dzisiaj pochwalić posiadaniem w swoich zasobach znakomitych, reprezentatywnych zespołów prac najwybitniejszych twórców grafiki europejskiej wszystkich epok.

Zbiory te nie są niestety powszechnie znane. Świadomość widza, jego wiedzę o muzealnych zasobach budują przede wszystkim obiekty, które można obejrzeć odwiedzając galerie stałe. Grafika przechowywana, z oczywistych względów konserwatorskich, w magazynach praktycznie dla niego nie istnieje.

Potrzebne jest organizowanie różnorodnych wystaw czasowych, mniejszych i większych pokazów prezentujących w miarę systematycznie i regularnie znajdujące się w zbiorach muzealnych i bibliotecznych ryciny. Są instytucje, które starają się swój program wystaw konsekwentnie realizować, jednakże w skali kraju i zasobów jakie powinny być udostępniane – takich projektów jest zdecydowanie za mało. Wymagają one działań długofalowych, rozważenia rozmaitych zagadnień merytorycznych, konserwatorskich czy organizacyjno-finansowych, które muzea czy biblioteki muszą uwzględnić w kontekście swoich możliwości, ale także i zobowiązań wobec odbiorców – miłośników sztuki i tych, którzy nimi zostać mogą.

Kolekcjonerzy, podobnie jak Jacob Kabrun zafascynowani grafiką, chcieli podzielić się swoją pasją i zachwytem z innymi. Stąd zapisy testamentowe i darowizny na rzecz instytucji, miasta, społeczeństwa, narodu. Podstawą zbiorów graficznych w naszych muzeach są właśnie te prywatne kolekcje przekazane po to, abyśmy mogli je poznać, podziwiać, a także – parafrazując słowa pana Cogito – w wielkiej zarożumiałości pomyśleć, że Dürer, Rembrandt, Goya tworzyli ryciny także dla nas⁶.

Streszczenie: Tekst jest recenzją katalogu rycin Daniela Chodowieckiego (1726–1801) z kolekcji Jacoba Kabruna (1759–1814), gdańskiego kupca, dyplomaty

i bibliofila, przekazanej testamentem rodzinnemu miastu. Obszerna, bogato ilustrowana publikacja autorstwa Kaliny Zabuskiej jest drugą częścią katalogu obejmującego ryciny

szoły niemieckiej od końca XV do początków XIX w. z tej kolekcji, zachowane w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku. Tom prezentuje 858 zweryfikowanych prac Chodowieckiego, które zostały szczegółowo opracowane z uwzględnieniem aktualnego stanu badań. Autorka przedstawiła twórczość artysty w kontekście jego dzieł osobistych, przybliżyła także klimat epoki w której działał. Urodzony w Gdańsku Chodowiecki był artystą czynnym w Berlinie, wybitnym akwaforzystą i popularnym ilustratorem, autorem 2000 rycin. Prace z kolekcji Kabruna ukazują dorobek artysty w reprezentatywnym wyborze, zwracając zwłaszcza uwagę na bogactwo i różnorodność tematyki jego ilustracji, które towarzyszyły dziełom naukowym, edycjom literatury pięknej, a także różnorodnym wydawnictwom periodycznym i okolicznościowym. Hasła katalogowe

zawierają rozbudowane glosy, które odnoszą się m.in. do wątków literackich czy wydarzeń historycznych będących treścią tych przedstawień, co ułatwia współczesnemu odbiorcy kontakt z rycinami Chodowieckiego. Autorka przedstawiła także sylwetkę Jacoba Kabruna i podkreśliła jego zasługi jako twórcy wartościowej pod względem artystycznym kolekcji grafiki szkół europejskich, która stała się podstawą gdańskich zbiorów muzealnych.

W recenzji zwrócono także uwagę, iż zbiory graficzne polskich muzeów i bibliotek, powstały w znacznej mierze dzięki podobnym donacjom i zawierają w swoich zasobach znakomite, reprezentatywne zespoły rycin najwybitniejszych twórców grafiki europejskiej wszystkich epok. Zasługują one na szerszą popularyzację poprzez systematyczne organizowanie wystaw czasowych.

Słowa kluczowe: Daniel Mikołaj Chodowiecki (1726–1801), ryciny, Jacob Kabrun (1759–1814), kolekcja, donacje, katalog zbiorów, Muzeum Narodowe w Gdańsku.

Przypisy

- ¹ Zob. K. Zabuska, *Straty wojenne. Kolekcja Jacoba Kabruna*, t. I-III, Poznań 2000 (opracowanie obejmuje historię i dokumentację, katalog oraz ilustracje).
- ² K. Zabuska, *Zbiory Muzeum Narodowego w Gdańsku. Kolekcja Jacoba Kabruna. Ryciny szkoły niemieckiej od końca XV do początku XIX wieku*, katalog zbioru, IV. 1: t. 1, cz. 1, Gdańsk 2009.
- ³ A. Bernatowicz Chodowiecki Daniel Nicolaus, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających, Uzupełnienia i sprostowania do tomów I-VI*, Warszawa 2003, s. 44-52; *Daniela Chodowieckiego dziennik z podróży do Gdańska z 1773 roku*, W. Franke, *Daniel Chodowieckis Künstlerfahrt nach Danzig im Jahre 1773*, (tłum. z niem.), M. Paszyka (oprac.), Gdańsk 2002; *Daniel Mikołaj Chodowiecki (1726-1801): ryciny ze zbiorów graficznych Biblioteki Śląskiej*, A. Duda-Koza [et al.] (oprac.), E. Zborowska (red.), Katowice 2012.
- ⁴ Zob. zapis w wykazie literatury na s. 349: Börsch-Supan 2002 / Helmut Börsch-Supan, *Rysunki Chodowieckiego z jego podróży do Gdańska. Prawda i zmyślenie*, w: *Gdańszczanin w Berlinie. Daniel Chodowiecki i kultura 2. połowy XVIII wieku w Europie Północnej*. Materiały z sesji, (red. E. Kizik i in.), t. 2, Gdańsk 2002, s. 26-61. Wymieniony tekst *Rysunki Chodowieckiego z jego podróży do Gdańska. Prawda i zmyślenie* opublikowany został w wydawnictwie *Daniela Chodowieckiego podróż z Berlina do Gdańska w 1773 roku*, katalog wystawy, Stiftung Archiv der Akademie der Künste, Berlin 2001, natomiast w wyżej cytowanych materiałach z sesji *Gdańszczanin w Berlinie* znalazł się inny artykuł tegoż autora *Chodowieckis Wohnung in der Behrenstraße in Berlin*, s. 63 nn.
- ⁵ We wprowadzeniu do katalogu (s. 11) Autorka zwróciła uwagę, iż w przypadku rycin Chodowieckiego z kolekcji Kabruna konieczne jest jeszcze zrealizowanie kompleksowego projektu badawczo-konserwatorskiego, który umożliwi zbadanie i określenie papieru, na którym wykonane zostały odbitki.
- ⁶ Por. fragment *Modlitwy pana Cogito – podróżnika: i w wielkiej zarozumiałości pomyślałem że Duccio van Eyck Bellini malowali także dla mnie*, w: Z. Herbert, *Barbarzyńca w podróży*, Warszawa 2014, s. 119.

Wanda M. Rudzińska

Historyk sztuki, absolwentka i emerytowany starszy kustosz dyplomowany Uniwersytetu Warszawskiego; od 1976 pracownik, (1992–2006) kierownik Gabinetu Rycin BUW, (2006–2013) wicedyrektor BUW ds. naukowych i zbiorów specjalnych; autorka prac z zakresu grafiki, rysunku i kolekcjonerstwa (m.in. katalogi zbiorów i wystaw, artykuły w publikacjach zbiorowych i czasopismach) oraz biogramów artystów w *Polskim Słowniku Biograficznym*; (1998–2015) wykładowca historii sztuki w Akademii Teatralnej im. A. Zelwerowicza w Warszawie; e-mail: w.m.rudzinska@uw.edu.pl

Word count: 2 568; **Tables:** –; **Figures:** 1; **References:** 6

Received: 05.2016; **Reviewed:** 06.2016; **Accepted:** 06.2016; **Published:** 06.2016

DOI: 10.5604/04641086.1208135

Copyright ©: 2016 National Institute for Museums and Public Collections. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. All rights reserved.

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Rudzińska W. M.; NOWY TOM Z SERII *ZBIORY MUZEUM NARODOWEGO W GDAŃSKU. KOLEKCJA JACOBA KABRUNA*. Muz., 2016(57): 99-102

Table of contents 2016: http://muzealnictworocznik.com/abstracted.php?level=4&id_issue=883113&dz=s6

